

SERBSKIE KOLOKWIALIZMY POCHODZENIA TURECKIEGO I JAPOŃSKIEGO JAKO PRZYKŁADY DWÓCH RÓŻNORODNYCH KONTAKTÓW Z JĘZYKAMI NIEINDOEUROPEJSKIMI

ROBERT BOŃKOWSKI

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Kolokwializm według jednej z definicji *Słownika Języka Polskiego PWN* to wyraz lub wyrażenie *niedbałe, używane w języku potocznym* (SJP [www](http://www.sjp.pwn.pl)), praktycznie wyłącznie w mowie, w życiu codziennym oraz w okolicznościach, kiedy nie ma potrzeby dbałości o czysty język literacki. Serbski język kolokwialny cechuje się bogatą leksyką i frazeologizmami pochodzenia rodzimego. Ze względu też na sąsiedztwo i wspólną historię z innymi narodami (w tym nieeuropejskimi), dużą część dzisiejszych kolokwializmów serbskich tworzą pożyczki językowe (albańskie, węgierskie, tureckie itp). Czasami też w języku kolokwialnym Serbów spotkać się można z egzotyzmami (hiszpańskimi, japońskimi itp).

Zapożyczenia tureckie

Pożyczki z języka tureckiego w serbskim języku kolokwialnym stanowią jedną z najliczniejszych grup zapożyczeń językowych w tej dziedzinie w ogóle¹. Ich liczba i status związane są z wielowiekowym władaniem Imperium Osmańskiego na Bałkanach. Pojawiają się w języku Serbów już od samego początku panowania Turków nad Serbami – w XV wieku:

Већ од саме појаве Турака у српским земљама почеле су у српски језик улазити турске речи. Међу првим сведочанствима су најпоучнија она у раним турским документима на нашем језику где налазимо изразе као <султан>, <бег>, <кадија> (...) све већ у XV веку².

¹ Zapozyczenia te są trzecie według ilości – po niemieckich i angielskich (włączając do tych ostatnich i amerykanizmy). Por. Imami 2007: 36–39.

² Już od samego momentu pojawienia się Turków na ziemiach serbskich zaczęły do języka serbskiego przenikać wyrazy tureckie. Wśród pierwszych poświadczeń najbardziej pouczające są te we wczesnych dokumentach tureckich w naszym języku, w których znajdujemy wyrazy takie jak *sultan*, *beg* ‘pan, szlachcic’, *kadija* ‘sędzia’, a to wszystko już w XV wieku [tłumaczenie – R.B.] (Ivić 1998: 100).

Wraz z administracją turecką zaczęły przenikać także leksemy odnoszące się do innych dziedzin życia:

С турском влашћу стигла је лексика која се односи на управу, њене функционере и њене функције, а с привредним везама дошли су и изрази за одговарајуће појмове. Упознавање са исламом донело је и термине које се тичу те религије. У столећима која су следила, турцизми су стигли да прожму све слојеве речничког фонда, од психичког живота до јеловника, од назива разних заната до имена биљака и животиња³.

Większość tych wyrazów stanowią rzeczowniki, jednak nie brak wśród nich i innych części mowy, np. czasowników.

W zasięgu oddziaływania języka tureckiego na język serbski odbija się siła tureckiego wpływu na życie Serbów:

Османлијско господарење је трајало дуже него иједна друга туђинска владавина и донело је сасвим друкчију цивилизацију, чији су носиоци – у источнијим крајевима углавном Турци, а у западнијим претежно муслиманско становништво српскохрватског језика – живели међу Србима у великом броју, обично надмашујући православне економском снагом, просечним нивоом просвећености и кудикамо већом мером урбанизованости. Промене су биле најјаче по градовима, који су у то време добили оријентални лик, а нешто слабије по селима, чија је духовна и материјална култура мање измењена, иако је и тамо деловао неизбежан економски додир са чаршијама по касабима, а поготову онај, не само економски, са агама и беговима у чијем је поседу била земља⁴.

Różnice w liczbie turcyzmów widoczne są w Serbii także pod względem geograficznym, które w uproszczeniu oddają długość panowania Turków na tych terenach (im dłuższe panowanie, tym jest ich większa ilość):

³ Wraz z władzą turecką pojawiła się leksyka, która odnosi się do administracji, jej funkcjonariuszy i jej funkcji, a wraz z kontaktami gospodarczymi przeniknęły także wyrazy dotyczące odpowiednich pojęć. Poznawanie islamu doprowadziło też do przeniknięcia terminów odnoszących się do tej religii. Przez wieki, które następowały turczyzmy zdążyły opanować wszystkie warstwy zasobu leksykalnego, od życia psychicznego po spis dań, od nazw rozmaitych zawodów po nazwy roślin i zwierząt [tłumaczenie – R.B.] (Ivić 1998: 100–101).

⁴ Panowanie osmańskie trwało dłużej, niż jakakolwiek inne obce rządy i sprowadziło zupełnie inną cywilizację, czyjej przedstawicielami (byli) na terenach południowych głównie Turcy, a na zachodnich przeważnie ludność muzułmańska posługująca się językiem serbsko-chorwackim (= słowiańska ludność muzułmańska – R.B.) – zamieszkali oni między Serbami w dużej liczbie, zwykle przewyższając prawosławnych siłą ekonomiczną, przeciętnym poziomem wykształcenia i o wiele bardziej większym stopniem urbanizacji. Zmiany były najsilniejsze w miastach, które w tym czasie zyskały orientalne oblicze, trochę słabsze po wsiach, których kultura duchowa i materialna była mniej zmieniona, chociaż i tam widoczne było nieuniknione zetknięcie ekonomiczne z „czarszizjami” (rynkami) po „kasabach” (małych miasteczkach), a zwłaszcza ten, nie tylko ekonomiczny, z „agami” (aga ‘pan, właściciel ziemski; tytuł grzecznościowy u muzułmanów’) i „begami” (bejami) (beg ‘szlachcic turecki, bej, pan, tytuł honorowy’), w których posiadaniu znajdowała się ziemia [tłumaczenie – R.B.] (Ivić 1998: 102).

Дијалектолошки радови бележе највише таквих израза у косовско-метохијским пределима, у југоисточној Србији, у Санџаку, у Босни и Херцеговини. У некадашњем Београдском пашалуку има их мање, али још увек много. Они уосталом нису ретки ни у областима које су дуго биле под Аустријом, таквима као што су Војводина, Славонија или Лика. Тамо су остали као траг некадашње турске владавине или као нанос који су донеле сеобе⁵.

Wiele z tych tureckich form posiada tylko charakter wyrazów dialektalnych, ale znaczna ich liczba zasilila też serbski żargon, por. np.:

akrep m – ‘ružna devojka; ružna osoba; mršava osoba, mršava i ružna devojka, odn. žena’ (< tur. *akreb* ‘skorpion’)

[*ona ivona je akrep. ti si 10000x lepsa od nje* (pisownia oryginalna – RB⁶; formspring.me www.)];

askara f – ‘1. vojska; 2. služenje vojnog roka’ (< tur.-arab. *asker* [wym. osker] ‘żołnierz’)

(*Znao sam za Antona od ranije... čuo sam da se vratio iz askare* (Gerzić–Gerzić 2002: 21));

bedevija f – ‘debela, ogromna žena’ (< tur. z arab. *bedevi* (fon. bydavi) ‘beduin’, ale tež ‘koń pociągowy’)

(*U pitanju je bedevija koja se već godinama vuče po estradi, ogovara koga stigne i ljudima pravi probleme* (o piosenkarce Tijanie Dapčević, znanej z dužego wzrostu – R.B.⁷);

ćaga f – ‘pismena potvrda, dokument’ (< tur. *kâgit* [fon. ćagit] ‘papier’)

(*Sigurno imaš i neku ćagu o tome?* (Gerzić–Gerzić 2002: 51));

ortak m – ‘1. drug, prijatelj, kompanjon; 2. način obraćanja’ (< tur. *ortak* ‘przyjaciół w każdym przedsięwzięciu, współnik’)

ortak! = przyjacielu!

baš si ortak! = jesteš prawdziwym przyjacielem!

zevzek m – ‘budala, glupak’ (< tur. *zevzek* [fon. zevzek] ‘głupek, żartowniś’)

[*Frustrirani zevzeku – procitaj jos jednom sta sam napisao* (pisownia oryginalna – RB.⁸)] itp.

⁵ Prace dialektologiczne notują najwięcej takich wyrażen w okolicach Kosowa i Metochii, w południowo-wschodniej Serbii, w Sandżaku, w Bośni i Hercegowinie. W byłym paszałyku beogradzkim jest ich mniej, jednak też wiele. One w gruncie rzeczy nie są rzadkie i na obszarach, które długo należały do Austrii, takich jak Wojwodina, Sławonia, czy Lika. Pozostały tam jako ślad dawnego tureckiego panowania lub jako naleciałość, które pojawiły się wraz z ucieczką przed Turkami (*seoba*) [tłumaczenie – R.B.] (Ivić 1998: 102).

⁶ formspring.me www.

⁷ alo.rs www.

⁸ blic.rs www.

Zapożyczenia japońskie

Innym typem kontaktu językowego są zapożyczenia z języka japońskiego. Jako egzotyzy my weszły one do języka serbskiego i nie świadczą o historycznych kontaktach serbszczyzny z językiem japońskim. W międzyczasie, funkcjonując w języku serbskim, zyskały nowy odcień żargonowy, nie tracąc przy tym pierwotnego znaczenia egzotyzy w języku standardowym, por.:

	Znaczenie ogólne	Znaczenie żargonowe
<i>kamikaza m</i>	‘pilot samobójca, kamikadze’	‘veoma smela, odvažna osoba’ (<i>Kamikaze testirale most kod Beške</i> (<i>Vesti online</i>);
<i>nindža m</i>	‘starojapoński mistrz walki, kamuflažu, szpiegowania; ninja’	1. ‘sjajan odn. veoma dopadljiv odn. veoma zanimljiv muškarac, veoma sposoban muškarac’ (nadmierzajny, względnie bardzo sympatyczny, względnie bardzo interesujący mężczyzna, bardzo zdolny mężczyzna) 2. w ostatnich czasach wulg. ‘žena odevena u „šator” po islamističkoj tradiciji’ (kobieta ubrana w „namiot” według tradycji islamskiej ⁹) (<i>To bi bilo isto da ta polugola porničarka reklamira sebe u Islamabadu. Ako oni traže da se poštuju njihovi običaji i da žena ako je ne pozovu ne sme da sedi sa muškarcima u sobi, ma kako emancipovano bitno obrazovana ta žena bila, onda ne vidim šta koji kurac ima nindže da se šetaju Rimom ili Milanom</i> ¹⁰); (<i>Zato, nindža, skidaj tu plahtu sa glave i onda možemo da razgovaramo o podrsci</i> ¹¹).

Inną cechą młodzieżowego języka żargonowego w ogóle jest fakt, iż jest on nadal identyczny lub prawie identyczny zarówno u Serbów, jak i Chorwatów, Bośniaków i Czarnogórców, czyli tych narodów, które do rozpadu Jugosławii posługiwały się jednym językiem serbsko-chorwackim, a obecnie posiadają swoje własne języki standardowe.

⁹ vukajlija www.

¹⁰ Zapis oryginalny – R.B. (Forum www).

¹¹ Zapis oryginalny – R.B. Ibidem.

Wykaz skrótów i symboli

tur. – język turecki
 wulg. – wulgarnie
 < – pochodzi z
 arch. – archaicznie
 m – rodzaj męski
 f – rodzaj żeński
 vi – aspekt niedokonany
 vt – aspekt dokonany
 n – rodzaj nijaki
 ts. – to samo
 pol. – język polski
 żarg. – żargon

BIBLIOGRAFIA

- alo.rs www:** http://www.alo.rs/stari-alo/Kaja_Tijana_je_kobila/29477 (dostęp: 12.11.2013).
- blic.rs www:**
<http://www.blic.rs/forum/index.php?PHPSESSID=hh9sdaqh4p94isq200ami1hro67&wap2>
 (dostęp: 12.11.2013).
- formspring.me www:** <http://www.formspring.me/MartinaMP/q/366598459362410296>
 (dostęp: 12.11.2013).
- Forum www:** <http://forum.burek.com/muslimanka-ce-da-se-kandiduje-za-mesto-predsednika-francuske-t558282.30.wap2.html> (dostęp: 12.11.2013).
- Gerzić–Gerzić 2002:** Gerzić B., Gerzić N. *Rečnik savremenog begradskog žargona*. Beograd 2002.
- Imami 2007:** Imami P. *Beogradski frajerski rečnik*. Beograd 2000; II izdanje 2003; III dopunjeno izdanje 2007.
- Ivić 1998:** Ивић П. *Целокупна дела, том VIII. Преглед историје српског језика*. Приредио Александар Младеновић. Сремски Карловци – Нови Сад 1998.
- SJP www:** <http://sjp.pwn.pl/slownik/2563907/kolokwializm> (dostęp: 12.11.2013).
- Vesti online:** *Vesti online*, 06.08.2011, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/155727/Kamikaze-testirale-most-kod-Beske>.
- vukajlija www:** <http://vukajlija.com/nindza> (dostęp: 12.11.2013).